

להדביק טפטים על הים

מאיה בוז'רנו: התעוררתי בלבו של אלכסון, הקיבוץ המאוחד 2009, 69 עמ'

"לכתוב על מחול/ זה כמו/ להדביק טפטים על הים", כותבת מאיה בוז'רנו בפואמה הפותחת את ספרה התעוררתי בליבו של אלכסון. דימוי מקורי זה הולם מאוד את הקריאה בשירתה של בוז'רנו. יצירותיה מורכבות, עשויות רבדים רבדים של עומק, לא מתמסרות בקלות, דורשות ריכוז רב כדי שלא לטבוע בים ציורי הלשון.

הפואמה 'כתב יד של רקדן/נית או כוריאוגרפיה של הנפש' נכתבה במהלך שנה וחצי בה ליוותה המשוררת את החזרות והמופעים של להקת בת שבע. הצהרת הפתיחה מסגירה את הבלתי אפשרי שביומרה לכתוב על מחול. אף על פי כן, זה האות לתחילתה של יצירה שירית יפהפייה, שכולה הלל לתנועת הגוף. המשוררת רוקדת במילים. הריקוד הוא מעשה רוחני, הניווט ממוזיקה המאירה אל תוך הנפש: "והמוזיקה זורמת פנימה לתוכי/ וכך אני נע ורוקד/ כאוות נפשי רוקד את מחשבותי" (הרווחים במקור). הריקוד בשיאו מפרק את הגוף, והתנועה מדומה ל"מיליוני כדורים צבעוניים רוחשים יוצאים אחד מתוך השני/ מהר, וגודשים מהרצפה עד התקרה". תנועה זו ממלאת את הנפש, והריקוד מתגלה כשפת גן עדן, בה "נפייס את אלוהים במחול". כוחה של הפואמה ביכולתה למוג בין האני השר לבן זוגו האני הרוקד. הללו מצליחים ביוגם להוליד להקת מחול פרטית - זו היוצרת את תנועתם המושלמת של הגוף והנפש, את "הריקוד הכי טוב שלי - / ריקוד שאינו נגמר".

בהמשך מובאת הטיבת שירים תחת הכותרת 'שתי אפשרויות לחצות את'. היא נפתחת בשיר קצרצר וחכם: "המילה היא המשמעות/ התמונה היא החוויה/ השיר הוא חוויית המשמעות" - ואכן שירי הקובץ משלבים מילים ותמונות לכדי חוויה של חיפוש משמעות. הצהרת המשוררת בשם הספר מצביעה על מצב תודעתי של הימצאות פתאומית ("התעוררתי") במרכזה של איודאות, במקום לא ישר, לא ברור, אולי אפילו מסוכן ("בלבו של אלכסון"). החיבור בין התעוררות בלבו של אלכסון לבין שתי האפשרויות לחצות את..., מלווה את קריאת השירים. לפעמים הציפייה היא בסך הכל לחצות את היום, אך גם משימה זו, הפשוטה לכאורה, דורשת מאבק נפשי מתיש של בחירה בחיים: "עברי זמן מקיפים וסירת נפש גופה שטה ביניהם, / חרב אור הולכת ונרשמת בתודעתה לחתוך, לבחור בחיים, / לבחור בחיים הנישאים במעלה אל קצה היום והיום כגרים מעלות, וכל מעלה פעימה זוהרת/ ואופק המים בו נפתח לאינסוף מעבר לקצהו וטעמו/ שמפיג בדידותה וכאביה, פוקה וזכרונה למחוזות חדשים/ טובים והיא שומטת את צדו השומם ותפל של היום". הזמן מדומה לסירה קטנה עתיקה ('ארבת הזמן') הנעה בין ניסיון לבחור במעלה לבין היסחפותה מטה, אל המקום "המגשל

אותה מכל חמדת החיים." סירה זו, בסמלה את הנפש המיוסרת הכמהה למרחקים ולמעמקים, מוצגת כ"כובשת יבשות של רוח", בוחרת באור, ובסופו של דבר אוחות בתובנה שאין לה אלא "להחזיק את החיים גם אם ברור/ שייגמרו" ('שתי אפשרויות לחצות את השבת').

כאשר המשימה היא להחזיק את החיים, עומדות כאמור בפני האדם שתי אפשרויות חצייה. האחת רצינית, מפרכת פיזית ורגשית, ואילו האחרת - מחויבת יותר, אך עדיין מרידה. במרחב ממשי ומטאפורי חסר גבולות כמעט, נעה בוז'רנו במיומנות בין שיט אטי בסירת זמן מקרטעת ובין גלישה מהירה ב"גיי דיט", שהוא אתר היכרויות באינטרנט. כך מתוארים האנשים שמעבר למסך ברגע יציאתם למרוץ, אותו מרוץ מזויף בניסיון לחצות את... "תארו לכם את שריקת 'למקומות צא' / והם יוצאים בעיניים עצומות/ יורים את תחמושתם: / גומי לעיסה צבעוני, אחד על השני/ ונתקלים במסך העמוק הפלסמטי/ וניגפים: // אני גבר אינטליגנטי מכור לחתולים ומקטרות. / אני אשה אינטליגנטית מכורה לריקודים חיות וסיגריות". זהו מהפך המודרנה - מאך'קה (סירה קטנה עתיקה שנועדה להעברת סחורות או אנשים בנהר) למקלדת ומסך המאפשרים לאנשים להיות לרגע מה שהם רוצים - "איך הם מרקידים את תחמושתם/ זהו איך הם מרקידים אותה", אבל אמת כואבת מסתתרת שם, מאחורי ההשתחררות המדומה מה'עצמי' המוגבל - "ואחרי כן עוד יוצאים מחוץ לעצמם// מבדירותם ואליה/ מבדירותם ואליה" (דילמה

ג'יי דיט). מצד אחד, הקדמה הטכנולוגית מאפשרת מיצוי אפשרויות תקשורת בין אישית, אך מצד אחר, אלו נבלמות בחומותיה של אותה קדמה עצמה - "איך אני אוהבת אותו איך/ איך אני אוהבת אותו איך/ איך אני וורקת את עצמי לפניו/ ממרחקי ה" ICQ". נראה כי המציאות הסובבה של קורי תקשורת וירטואלית אינסופית מגבירה את המועקה - "איך אני אוהבת אותו איך/ והוא חומק עובר ומתעלם, / [...] והוא נקסר לפני, יוצא מדעתו/ ואיך אפסיק לאהוב אותו... / אעביר אהבתי למישהו אחר - / משהו אחר" ('מושא האהבה והיעוד הרוחני 2').

בשיריה, ממלאת בוז'רנו מחויבות מוסרית המתבטאת

בעמידתה לצדו של החלש. העיקרון הפואטי מגייס לשם כך כל מיני יצורים, למשל את אריה הנמל, חרק מרושת כנפיים, שעיקר חייו הקצרים עוברים עליו בתוך גומחה באדמה, והוא ניוון מבשר נמלים שהוא צד. אותו חרק זעיר הוא הרע - הוא ערמומי ומסתתר, פושע מאורגן/ מבוקר משחר לטרף, או סתם יצור נרגן. "מולו ניצבת הנמלה - היא כמובן החלשה, החרוצה והישרה". המשוררת קובעת ללא היסוס: "מצדי יכול הארי נמל להתפגר [...] אבל איני יכולה להישאר אדישה לנוכח..." ('ארי נמל 1').

העוולות שגורם חרק הארי נמל לקורבנותיו הם כעין שיקוף לעוולות שגורמים בני-אדם לזולתם. תאוות הדם של היצור הזעיר וצרכת הקורבן הנקטל בין שיניו, על אף שאינם יכולים להיראות ולהשמע, מאחר שהם מתרחשים אי שם מתחת לאדמה, מעוררים את מנגנוני הצדק והכאב של בוז'רנו - "אני בעד החלש הנטרף". הגם שניתן לגלות הבנה לפגיעת החוק בחלש, או לכל הפחות להכיר בה כמעשה של הטבע שאין להתערב בו, נדרש האדם הניצב מן הצד לראות את האלימות הזאת ולנקוט עמדה. ושוב, האמירה כאן ברורה - אין להתייחס למלחמות האדם כאל עניין טבעי, כחלק מסדרו של העולם. יש לגנות את הארי-אדם החוגג את תוקפנותו כלפי נמלת-האדם, וחובה מוסרית לשמוע את זעקת הקורבן ולהגיב - "ואז הלמות תופים, צחצוח סכינים ומוזיקת 'מלעות' ונמלה/ ענקית נכנסת לתמונה ואז היא צורחת, פתאום צורחת צרחה" ('ארי נמל 2').

ואכן תגובת המשוררת מגיעה לשיאה בשיריה הפוליטיים-חברתיים, המתבוננים באומץ באנשים שמאחורי השמות. "הוא עירום/ הוא בתחתונים/ תחבושת כתרו/ ביצאו אל שוביו/ [...] הוא נכנע ויחף/ הולך מעדנות על שברים, / זכוכית ואבנים/ הריסות חברון/ עימאד עימאד/ וחילל ישראלי חמוש אבירית/ [...] הם מובל ומוביל/ באויקים חדשים/ חלודים בנצח מעיק/ לעבר הריק השחור" ('עימאד עימאד'). כך ניצבים יד ביד הצייד והניצוד בעוד רגע שגרת של מציאות הכיבוש. בשיר 'הבעיה הפלסטינאית-יהודית' מדמה בוז'רנו את שני העמים ל"שני כלבים מיוחמים דובקים לנצח/ צורחים מכאב ומצורך/ לא יכולים לגמור". בשיר אחר היא מצרחה על חוסר האונים שלה נוכח הפשע הנתעב:

עץ הילדים / מאיה בוז'רנו

כְּשֶׁעֵץ הַיְלָדִים
מְלֵא בִּילָדִים, הוא
יֹתֵר מֵעֵץ פְּחוֹת מִיָּלֵד
עֲנֵפֵי הַמְרְכָּיִים לְמִטָּה בְּעֵדָנָה
אֲצִבְעוֹת עֵץ אֲרָכּוֹת וְגַמְיִשׁוֹת
בְּגִבֵּה אֲזוּנֵי הַיְלָדִים
לוֹחֲשׁוֹת מִשְׁהוּ מִפֶּתַח עֵד
שָׁאֵן יָלֵד שְׁלֵא מִבְּקֵשׁ לְטַפֵּס וְלִשְׁבֹּת
לְהִשָּׂאֵר בֵּין הַעֲלִים וְלְהִסְתּוֹת בֵּין הַפְּרָחִים
בְּרִיחוֹת הַמְתּוֹקִים
אֲזוּ עֵץ הַיְלָדִים אֲזוּ
עֵץ הַיְלָדִים
מְאֻשֶּׁר.

שמהורי השמות. "הוא עירום/ הוא בתחתונים/ תחבושת כתרו/ ביצאו אל שוביו/ [...] הוא נכנע ויחף/ הולך מעדנות על שברים, / זכוכית ואבנים/ הריסות חברון/ עימאד עימאד/ וחילל ישראלי חמוש אבירית/ [...] הם מובל ומוביל/ באויקים חדשים/ חלודים בנצח מעיק/ לעבר הריק השחור" ('עימאד עימאד'). כך ניצבים יד ביד הצייד והניצוד בעוד רגע שגרת של מציאות הכיבוש. בשיר 'הבעיה הפלסטינאית-יהודית' מדמה בוז'רנו את שני העמים ל"שני כלבים מיוחמים דובקים לנצח/ צורחים מכאב ומצורך/ לא יכולים לגמור". בשיר אחר היא מצרחה על חוסר האונים שלה נוכח הפשע הנתעב:

הנעשים בטבע, רק מדגישה את הנחרצות שיש לגלות בגינוי עוולות אנושיים. הקושי הוא לגלות מחויבות מוסרית או לפחות אמפתיה כלפי הזר והמרוחק, בעוד אנו עסוקים בהישרדות עצמית, בניסיון לצלוח את החיים הפרטיים שלנו במינימום כאב. דומה כי השניים כרוכים זה בזה. הבחירה לעשות משהו למען משהו, היא למעשה הבחירה לעשות משהו למען עצמך. כך משתלבים שיריה הפוליטיים-חברתיים עם שיריה הליריים-אישיים של בז'רנו, לכדי ניסיון להעמיד את עצמה במקום הנכון, בו יתאפשרו מחוות אנושיות קטנות שבלעדיהן חיינו היו "נסיעה במנהרה ארוכה ואטומה ללא נשוא". זהו המקום ממנו ניתן להתחיל לשאוף להגשמת הייעוד הנסתר של האושר.

יובל פי

ונוקבת: "כי עייפנו מן האיוולת של הרוע המנומק/ לצאת למלחמה/ להפוך למלחמה/ להיכנס למלחמה/ וכשהיא נסרת זמן מה - / להתכונן למלחמה". השיר הוועם הזה מסתיים בשלוש שורות תמימות של תקווה: "כי אין תכלה לקרבות ולהרג/ וכשכל החיילים יהפכו לשוקולד/ יגיעו ימות המשיח המתוקים" ('התדר הדומם').

שירי התעוררתי בליבו של אלכסון מותירים את מאיה בז'רנו כאחד הקולות המקוריים והמרתקים בשירה העברית של ימינו. שיריה מצטיינים בתיאורי הווייתה של מציאות קיומית רב-שכבתית. כתיבתה דומה לקילוף שכבות רבות של צבע, בניסיון להגיע אל היסוד הראשוני. שם עשויה להסתתר האמת, ושם גם נמצאת האפשרות לתקן, להתחיל הכול מחדש. ההתבוננות בטבע נעשית מתוך ניסיון להבין את טבע האדם. הסלחנות האפשרית כלפי עוולות

"איני יכולה לכתוב על הילדה עביר אראמין/ שיר מחורו ומבוית - לא/ לא עליה ולא על ילד אחר/ יהודי או ערבי/ הם מתים מאש לא מבויתת לא ידידותית/ אש מרושעת/ וכל מה שביכולתי הוא לגנוח/ לגנוח בשקט בחדר הקטן היפה והנקי שלי/ לגנוח את המרחק האינסופי/ שבין השידור לכדור" ('עביר אראמין').

באחד השירים החזקים בקובץ, הנפתח במילים: "המלחמה החלה בהשתקה./ הדממת המוזיקה" - נוטשת כמעט לגמרי בז'רנו את עולם הדימויים הציוריים ועל רקע ההשתקה, היא משמיעה קול מחאה צלול, במקרה זה, כנגד מלחמת לבנון השנייה. כאן נחשפות פניהם המכוערות של אריי-הנמל האנושיים, שחקניו הראשיים של "עוד אפוס היסטורי חבוט נרקם, / שבוים במוזיקת מוות/ לובשים בהקפדה את אדרת המוות", והעמדה של בז'רנו ברורה

פירות ים ושריון צב החול

פנינה עמית: צדפים קונכיית ומלחמה, ציורים: מנשה קדישמן, הוצאת אבן חושן 2010

"רעב/ הלילה. לא רעב ללחם לא צמא למים כי אם לדעת/ את גופך המסוקס/ שריון תפוחים שלחשו נחשים ורוח אלוהים/ ממנו/ נושבת/ לברוא את גופי/ מעפר" (עמ' 45).

פנינה עמית מכווצת אגרוף מלחמה, בעודה מטיבעה בחול הים את צעדיה היחפים. אבנים קטנות כמוקשי דרך, מכבידות על הגוף הנוגע בעפר, ומתקרב אל הים הפתוח, שם באופק בין ערביים שמש נושקת ללשון הים, צבע אדמדם פרוש מעבר לאופק, ואוניות מלחמה מפליגות מאי השקט לרעש התותחים אי שם.

געגוע לדלתות פתוחות

מאיר דדון: קצר על אהבה, הוצאת גוונים 2010, 78 עמ'

"בסלון הישן על תקליט/ שחרק את פיוטי המזרח/ מסלסל בקולו שר את נפשו/ לברצלונה כשיכור/ במהירות סיבוב של מחט יהלום/ שניגנה אלפים שנות געגוע./ מעודי לא ראיתי דמעות אבי/ אלא כאשר שר את ג'ו עמר".

כמה זיכרונות מתגלגלים במוחי כשאני שועט בעיני סוס רעב למילים שמהלכות בי, כמו רעד בחוט השדרה, בשירו שהוא כמעט תפילה של מאיר דדון. כמה שעות פספון ישן, כשרצועות התקליט של ג'ו עמר הסתובבו שבעים ושמונה סיבובים בדקה. כשמת גדול הפייטנים עמר, הספדתי אותו בגל"צ יחד עם הזמר יוני רועה. בשנות השישים ברשת א' היו

מלח הים מתעורר לתחייה, נוגע בפצעי הנפש. לכאורה עדינות משודרגת, אך למעשה חיטוי טבעי של כאב הפרידה, המוות, פסלים, ארמונות חול, כל מה שקיים בטבע שלנו. שברי זכוכיות של בקבוקי בירה, אמצעי מניעה מעוכים, בדלי סיגריה, אולי אפילו "גראס", מהלכים בין צדפים בגדלים שונים, אדמה רכה כתובה בפאתי המים הגועשים, ים אכזר, ופירותיו מתוקים, דיגיו נפט זורם בעורקים. מכמורת דייגים מפשיטה פנינה עמית, ואני הולך אחריה בשבי המילים.

הייתי פרק גדול מחיי בים, אבל תחושת הקרבה אל העצמים שהם מטרים ספורים מהחוף, כמו בסרט טבע של נשיונל גיאוגרפיק, כה מדויקת אצל עמית, בקווי המתאר הקשים, החפים מכל הנחה. חמושה בסנדלי הים בשתי ידיה, שמלה מופשלת עד ברכיים, ונדמה כי אלוהים שרטט בה בדיו כתום את מה שכתוב על קצף הגלים. גם לציפורים אין הנחות של חופש אווירי, הן באות אצל עמית כמי שמשק כנפיהן מרעיש את פרוודורי הלב של זוג אוהב על מזה נשיקת הקונכייה. גם החושך שעוטה את מרחב הים, מקבל מנה של נקודת אור בממשלת הלילה, ירח מקמט את צורתו במבט עירי אל כוכבי הדובה, וכוכב הצפון או לוויין ריגול בוחק בתוך העולם שמקבל ממד מצומצם מציפורן דיו התמנון הכותבת, ובגדד עיר ההריגה עשנה מפצצות אנושיות ומכונניות נפץ, שהורסות את היופי האשורי, היוצא מכחל עיניה של המשוררת.

אחר דקה/ כי לא תחפץ במות המת/ כי אם משובו מדרכו וחיה". דדון משרטט את מחוז הילדות שלי, הוא רוקם באותיות את טליתו של אבא, הבגדים הלבנים, נעלי הבית - שלא להרעיש חלילה, כמו מלאכי שרת עטופים המתפללים, ואנחנו, הילדים, ניקבנו תפוח עץ ונעצנו ציפורן בטבורו, ואיזה ריח הוא הפיץ, כמו הטבק להרחה שחכם אברג'יל חילק בין עדת ציפורי הציציות, לאפצי' אחד ארוך.

אבי אליאט

משמיעים במוצאי שבת, בפלח שבין הבדלה לשבוע חדש, את ג'ו ולפעמים את פלפל אל מסרי. ואני הייתי מוקסם כמו חיך אלי הירה מבעד חלון החושך של רמת ישראל. דדון הוא משורר שנוגע בי כמו דקירת מחט, ומצליח להוציא את טיפת הדם מתוך טביעת האצבע. הוא צובר מצבים מתוך מבט אל עצמו כשהבטן והמוח עובדים שעות נוספות על האטומים של המילים. המחזור 'אמי ואבי' כבש את גופי בכל עצב ועצב. נכון לגבי המחזור 'על דברים אחרים' שכבר היינו בסרט הזה, אך יש בו משירת מחזור המועדים, שגורם לי בכל פעם לזיכרון הנפש. "יום כיפור/ ונתנה תוקף קדושת היום/ כי נורא ואיום/ ואני רצוא ושוב/ בין חטא לכפרה/ בין סליחה למחילה/ ותאי המוח משמרים/ את המראות שהעיניים אספו/ ואת צלילי המילים שהאוזניים שמעו/ והריחות שמילאו את הללי ודפנות הנפש/ ברישומן נקלטו/ והלב? לב נשרף/ באטיות דקה